

eft gedaan, zoeken beschouwing; doch al van daaren af zijn beoordeeling tusschen beschouwing en taan (Bavinck, 66) mens wiens theorie wereld als een ligt een wereld onverschillen gen" geen plaats der „wereld" dwongen. Genen om te zetten; door Bilderdijk e van deze ons onze geschiedma is Bilderdijk der natuurfilosofie wordt straks in het woord „wereld" bijbel en boven uit de ste en eerste verrij is toch ook op ort — ziedaar de ot de regelmatige wereld. Het heet heden", en God an 'tonbegrijpelijk gehouden; beaarde elkaar:

idigheën, icht gehangen, abegrijpelijk één en vervangen.

chrift, consequent name als hij het op een goudschaal n; anders zou hij bel hebben uitgezichzelf verdeelde tie-werk, ook te vaam. Het is in rin De Cock leet enstrijdigheid oot et hangen, of vet; zich in chiliaus komt in 1848, 830 waarschijnlijk innen kan, en n Openbaring va wordt, op dat „inzooverre"

ers van Bilderdijk van den dichter ootgelegd, zouden verhandeling over die „tegenstrijdig-vrijmoedigheid" heen, wel gereformeed, was. „t Heel" erg vergoelijkend, dijk — „t heel" en, die wij eerst moet af het „te begrijpelijk één" Bilderdijk, de een hersengestel van anderszeling, „t rat te veel gezegd is, dat is dit zijn dronkomaan heeft, niet het dat hij dit koe Cock heeft kunnen Gods termijn van id, die de kerk es te danken aan ef van de onvern", de onverbinder,

ar, dat de onder yper feitelijk niet ch die der Vrij n hij in de Fran Kloosterkerk was g gaf op het gebel en vergeet daarbij len, daar in de lijk tusschen den je Universiteit en en analogie, maar n liggen. „In zo t zijt, om Uwer reiden, een donie ot innerlijke logi doorwerkt, heeft en gelijk, dat het iteit OP ELK EN BIED, de valsche 10). „Niet slechts

een kerkrechtelijk, volstrekt niet, neen maar een diepgaand godgeleerd vraagstuk is dus tusschen ons en onze wederpartijders in geschil gekomen. IJzer en Leem zijn ook thans weer door menschelijk zaad, d.i. door de schakeling der geslachten, vermengd met elkander. En nu zeggen wij: IJzer en Leem, of in casu Geloof en Ongeloof hooren niet saam, en kunnen toch niet hechten; laat ze dus uit hun valsche vermenging treden, ook al moest het door breuke gaan."

En dan komt daar bij Kuiper's die prachtige verhandeling over God, die telkens „scheiding maakt", en die daarmee zijn „scheppingsweek" tot haar sabbatsrust geleid heeft. En die slechts onder erkenning van die „scheiding" verbanden leggen kan, en wil, tusschen schepsel en schepsel. En er komt een verwijzing naar de zonde; al wordt daarbij Bilderdijk niet genoemd, hij wordt toch zakelijk weersproken; de zonde komt in nā de ordening, die scheiding bracht in den bajert, en die zonde wordt nimmer opgelost in een hoogere synthese. Het heel-al kan nooit uit tegenstrijdigheiden bestaan. Wat „des Heeren is", dat moet „maal" worden „afgescheiden", van dat duivel-sche dat in het creatuur indrong, t.w. van de zonde. De wet Gods treedt daarom „in bescheiden vorm op". „Hamadil", het thema van Dr A. Kuiper, is later door den zoon, Dr H. H. Kuiper, weder opgenomen; en het beteekent: dat God scheiding maakt, dat het (genade)verbond heilig is. Ook „kosmisch" zal die scheiding doorgaan. Die scheiding is er dan ook in de geschiedenis: ze moet soms „de historische continuïteit verbreken", en dan weigeren, „het gebaande spoor af te loopen"; zoo is ons volk geboren, niet uit de continuïteit, maar juist integendeel uit de scheiding en breuke" (16). Juist bij de uit zulk een breuke geboren volkeren, outlook edeler tracht (ib.). „Is in de dagen der Reformatie uw consciëntie dan soms op den kant der laffe Erasmus en der gemakzieke Coornherts, en durft ge het aan, om, met Rome, een Luther als scheurmaker, een Zwingli als bondbreukig, Calvijn als den aanblijver van den Revolutiegeest te verafschuwen? Neen zeg ik u, maar, ook als onze tegenstanders geestdrift in hun kroost zoeken te wekken, dan schetst hun eigen hand met zwarte lool de sombere figuren dier eenheidsmannen, en zijn al de heldere kleuren van hun palet juist voor de helden ook van onze glorie, die scheiding, van wat valsche vermengd was, noodzakelijk keurden en breuke dorsten bestaan" (17).

En dan geeft straks, nog immer in diezelfde rede, de hoogleeraar Kuiper binnen universiteitsverband, getuigenis aan de onmogelijkheid, om in wetenschappelijken arbeid een „scheiding" te verdoezelen, die op kerkelijk gebied onvermijdbaar was gebleken. „Als de Synode van haar aanmatigenden titel, als bezat zij de hoogste weigevende, rechtsprekende en besturende macht, ten behoeve van Koning Jezus, geen afstand wilde doen, en principieel blijft weigeren, om het koninklijk gezag van Gods Woord als wet der kerke te erkennen, dan zal het plicht der kerken zijn, om aan deze revolutie een einde te maken.... Zoo zouden trouwe zonen hun vader opsluiten als hij krankzinnig was geworden; zoo hebben onze Van Hogendorps en Van Stirums den tyran uitgeworpen, die op het hartebloed van ons volk teerde; en zoo zal ook dit nog niet geheel ontaard geslacht deze ingedrongen machthebberesse, tenzij ze zwichte, van ons kerkelijk erf te verjagen weten, niet uit revolutiezucht, maar juist opdat de ergerlijke mouterij, die nu reeds jaren aanhield, ten beste worde gestuit". Straks loopt de rede uit op een rechtstreeksche bestrijding van wat speciaal voor de romantiek grondaxioma was.

Deze op „den laatste van Zomermaand" 1885 uitgesproken rede van Dr A. Kuiper sprak binnen een universiteitskring in duidelijke taal van wat op kerkelijk gebied straks volgen zou. Wie heeft bij het lezen over de trouwe zonen, die hun krankzinnigen vader zouden opsluiten, niet onwillekeurig gedacht aan wat zoo vaak van andere zijde werd opgemerkt, wanneer men schande riep over de ontrouwe zonen, die van het ziekbed van hun „zieke moeder-de-kerk" wegliepen, als ging hun deze ziekte niet aan? Ziekte is zonde, in alle gevallen, waarin men naar zulke beelddraak grijpt; daarom is 't goed, dat Kuiper er op wees, dat er ziekten zijn, die, in stee van den patiënt kalm en passief op 't bed te houden, hem de ambtsdragers van God naar de keel doen vliegen, in hoogmoedswaan. Waar zóó de zaken bij dat „ziekegeval" staan, daar is de aan het gebod trouwe ambtsdienst eerst en grootst gebod. En dan komt — zegt Kuiper elders — de zaak b.v. te Amsterdam hierop neer, dat op 16 Dec. 1883 door de, krachtens Gereformeerd kerkrecht, daartoe bevoegden het instituut der kerk losgemaakt is van de Synodale organisatie van 1816 voor allen die op 16 December 1883 door stipulatie in de gemeenschap van dit instituut als membra completa erkend waren" (Separatie en Doleantie, 57). „Zij, die duidelijk getoond hebben, niet langer als leden van het gezuiverde instituut te willen gerekend worden, hebben zich toen van het oude Instituut afgescheiden, feitelijk een

nieuw schismatiek instituut opgericht, en hebben dat nieuwe instituut in rechten aan de Synodale organisatie van 1816 verbonden. Met dit nieuwe schismatieke instituut nu, dat de kenmerken van de ware kerk mist, heeft het oude en tot zuiverder gehalte gebrachte instituut niets meer uitstaande" (ib. 57).

Dat elk woord, hierboven uit Kuiper's redevoeringen geciteerd, onze instemming heeft, zal niemand verwachten. Dr Kuiper zelf heeft later veel dingen anders gezegd. Maar in de hoofdzak is hij zich gelijk gebleven. Het is zijn stellige overtuiging, dat n.l. God geen vader van de „tegenstellingen" zijn kan, noch hun patroon, welke hem straks ook in zijn „Het Conflict Gekomen" weer telkens erop wijzen laat, dat „revolutie" niet altoos zonde is; men moet ook hier het woord „revolutie" lezen in een anderen, dan wetenschappelijk preciezen zin. Het woord is hier een volks-tümliche benaming van wat voor Kuiper reformatie was. „Er staat bij de Leidsche barrière een Koepelkerk! Die kerk dagteekent van 1878, toen Amsterdam jubileerde over zijn kerkelijke Revolutie van voor drie eeuwen. En de geestdrift voor dien kerkbouw, monument van roemrijken opstand tegen kerkelijke Besturen, is ontvonkt, niet door een driftigen hoop, maar door onnavolgbaar rustige burgers als onze Hasebroek; en voorts door een Hogerzeil, een Vos, een Adrian; juist de mannen, die thans al wat niet wil bukken, breken willen" (30).

En weer keert het thema van „ijzer en leem" terug: „Als er een man, of een macht opstaat, die tot Sadrach, Mesach en Abed-nego zegt: Knielt!; of tot Daniël: Aanbid; of tot de Maccabeën: Eet zwijnevleesch!; of tot Calvijn: Kus het crucifix! — dan bidt elk onzer van den God der Vaders, den Machtige Jacobs, dat Hij ons geloofsmoed en getrouw makende genade geve, om tegen zulk een dwingelandij der consciëntie nooit anders te verkeerden dan in staat van Revolutie. In staat van diezelfde Revolutie, die van het paradijs af elk kind van God gedreven heeft tegen den Overste der Wereld, wien onze Heer en Heiland door de goddelijke Revolutie van Golgotha zijn macht en zijn geweld ontworpen heeft" (36).

IJzer en leem! De onvereinigbaarheid der werkelijke tegenstellingen, ze heeft in die fel-bewogen dagen van de doleantie Kuiper's heele denken aangegrepen. En weer gaan we terug naar Bilderdijk. Daar staat in zijn verzameling het meer railleerende, dan profetisch-bewogen of bewegende vers van „Ja en Neen":

Het Ja en Neen beslist van Waarheid, Doen en Laten,
Van Zijn en Niet zijn; 't gaat nooit broederlijk gepaard;
Maar brengt verdeeldheid voort, doet broedren broeders haten,
En sticht een eeuwig vuur op de aard,
In Huisgezinnen, Kerk, en Staten:
Geen oorlog, geen verschil, of 't was uit Ja en Neen. —
Zoo zegt men, en 'k beken, 't was altijd zoo voorheen;
Maar nu is 't halve JA in 't halve NEEN gemengeld,
Men stemt slechts eenigszins met weifelende ziel,
En blijft niet meer door 't woord aan banden vastgestrengeld,
Zoo 't geen te wachten staat het oogmerk tegen-viel,
Voorzichtigheid won veld; ze is groot in onze dagen.
Half twijfelen, beter dan een stellig antwoord wagen:
Die wijs is, neemt zich 't voorrecht nooit.
Dat hij naar de uitkomst vouwt en plooit. —
Maar is dit braafheid? dit oprechtheid? — Oude namen,
Die wat verstand heeft, zich moet schamen:
'k Ben zelf mijn eerste doel, en aan my-zelf het naast,
En 't eerste in 't oogmerk is in de uitkomst ook het laatst.
Dus, laten duizend Ezelskudden
Daar 't harzenlooze hoofd by schudden,
Hun oude en afgesleten leer
Geldt in dees schrandren, dees verlichter tijd, niet meer.

Zoo schreef Bilderdijk in 1827. Maar heel boven het vermaak over zijn eigen vers kwam hij niet uit. Zijn geschiedbeschouwing, ontrouw als ze was aan Genesis I, kon hem niet tot profeet doen worden. Hoe krachtig maakte daartegenover God de geesten der De Cock's en Kuiper's; ze hebben niet in een pragmatische geschiedbeschouwing, doch in hun diep ontzag voor God als Schepper-scheider-en-daarna-verbinder van hemel en van aarde de wet der onverbinderbaarheid van ijzer en leem leeren zien en grijpen.

En daarom zien wij met eerbied, en met een gevoel van blijvende verplichting tot het doorgeven

van deze erfenis-van-den-begins op naar den man, die in de doleantie-dagen zoo onnoemelijk veel voor „heel de kerk en heel het volk" heeft mogen zijn. Met Dr J. H. Gunning heeft hij moeten polemiseren (bedoeld noch gezegd) over het „saamgaan, eeniglijk in den Naam onzes Heeren". Het brengt conflict. „Dit nu komt altoos uit op het punt van de breuke met het humanistisch leven der wereld." (12) Altoos, het zij ons wederom gezegd!

K. S.

Wat Kierkegaard honderd jaar geleden schreef.

„Das Romantische liegt eigentlich darin, dass die zwei Hälften einer Idee auseinandergehalten werden durch etwas dazwischen liegendes Fremdartiges. Da Adam geschaffen war, verlangte Adams Idee ihr Supplement in Eva..... Eva kommt und das Romantische ist vorbei, es ist Ruhe. Der Mensch ist erschaffen, er sündigt; dieses Faktum verlangt sein Supplement, nämlich Christus....."

Das hier Angeführte lässt sich leicht nachweisen, sowohl im Mittelalter überhaupt, wie in den Prästationen, die dem Romantischen angehören.....

Das, was Schleiermacher „Religion" nennt, die Hegelsche Dogmatiker „Glaube", ist im Grunde nichts anderes als die erste unmittelbare Bedingung für alles — das vitale Fluidum — die Atmosphäre, die wir in geistigen Verstand einatmen — und die darum nicht mit Recht mit diesen Worten sich bezeichnen lässt.....

Wenn das Dialektische (Romantische) welthistorisch durchgelebt ist..... muss das soziale Leben wieder in höchstem Grade dazu kommen, seine Rolle zu spielen und Ideen, wie Staat (z.B. wie er bei den Griechen war: Kirche in älterer katholischer Bedeutung), müssen notwendig reicher und voller wiederkommen..... Darum beginnt auch der Begriff Kirche mehr sich geltend zu machen, der Begriff von einem festen objektiven Glauben, etc.

(Tagebüche, Innsbruck, 1923, I, 47-57.)

Groen van Prinsterer en de vrijmaking der kerk.

„Vrijmaking van de Hervormde Kerk is, met toenemenden aandrang, begeerd; van het oogmerk af dat zij aan banden gelegd werd.

In en buiten de Tweede Kamer nam ik, met mijne vrienden deel aan den langdurigen strijd. — Buiten de Kamer, van 1837 tot op heden. — Als volksvertegenwoordiger. In 1840. In 1849. In 1852. In 1862. In 1863. — Niets heeft gebaat.

De zoogenaamde Kerk is telkens meer ontaard in een gouvernementaal en enkel reglementair kerkgenootschap, waar het Evangelie, voorals nog, voor hoe lang nog? door het ongelooft getolereerd wordt".¹⁾

Aldus geeft Groen op 68-jarigen leeftijd een overzicht van zijn worsteling voor de vrijmaking der geknechte Kerk, een worsteling die tegelijk was een streven naar de hereeniging van alle leden der Hervormde Gezindheid.²⁾

Door dezen kerkelijken strijd heeft Groen de Doleantie mee voorbereid en daarom kan de Doleantie niet ten volle worden herdacht, indien niet ook voor Groen's onvermoeid streven naar kerkherstel de aandacht wordt gevraagd.

In de Nederlandsche natie ziet Groen verschillende „gezindheden", de natie is uit die gezindheden samengesteld.³⁾ Een ervan is de Hervormde gezindheid, de Hervormde gemeente of kerk.⁴⁾ Deze gezindheid wortelt diep in de historie van ons volk, het is de „Gereformeerde martaarskerk".⁵⁾ Ze heeft een beslissenden invloed op het volksleven uitgeoefend, zóó krachtig zelfs „dat Nederland, tot op den huidige dag, onder de christelijk-protestantsche.... Natien behoort".⁶⁾ Al wil Groen volkomen staatsrechtelijke gelijkstelling der gezindheden⁷⁾ en al verwerpt hij de idee eener heerschende kerk als „onzinnig", als een „herschenschim",⁸⁾ toch wil hij erkend zien de feitelijke voorrang en meerderheid der Hervormde Kerk.⁹⁾

Die Kerk is niet een Genootschap met veranderlijken grondslag, waarin telkens bij overeenstemming een nieuwe leer kan worden vastgesteld, maar een instelling Gods, gevestigd op waarheden wier aanneming, door alle tijden heen den band der geloovigen, het wezen der gemeente, de eenheid der Kerk vormt.¹⁰⁾ De waarheid, die zij belijdt en die bij tegenspraak of betwijfeling in woord of schrift geformuleerd wordt, is het eenig kenmerk der Kerk.¹¹⁾ Ze gaat te niet, zoo er geen overeenstemming is omtrent hetgeen men, op grond van de Heilige Schrift als zaligmakende waarheid beschouwt.¹²⁾ De Hervormde Kerk heeft die waarheid uitgedrukt, beschreven, in de drie bekende formulieren. Die zijn het onwraakbaar getuigenis van het voorvaderlijk geloof. Ze zijn niet de oorzaak, maar wel het bewijs van het kerkelijk gezag der waarheden over welke dierbaarheid en onmisbaarheid tusschen de leden der